

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен “доктор” в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление: 3.8 Икономика, научна специалност: „Организация и управление“

Автор на дисертационния труд: ВАЛЕНТИНА ПАНТЕВА АГАПИЕВА-АЛИОСМАН, задочен докторант към катедра „Мениджмънт и маркетинг“ при Аграрен университет, гр. Пловдив

Тема на дисертационния труд: „Организационно-икономически проблеми на биологичното земеделие в България“

Рецензент: Проф. д-р Васко Николов Копривленски, Аграрен университет – Пловдив, Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.7. Администрация и управление, Научна специалност : Организация и управление на производството, определен за член на научното жури със заповед № РД-16-1283/ 20.11.2019 г. от Ректора на АУ-Пловдив.

1. Кратко представяне на кандидата.

Валентина Пантева Агапиева-Алиосман е родена на 23.02.1982 г. в гр. Кула, Обл. Видин. През м. юни 2012 г. се дипломира, с отличен успех, като бакалавър по специалност Аграрна икономика в Аграрен университет, гр. Пловдив, а през 2013 г. получава диплома за магистър по Счетоводство и контрол от същия университет. След двегодишно обучение (Май 2013 – Март 2014) в Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ придобива магистърска степен по английска филология, специалност: Превод и бизнес комуникация, отново с отличен успех, за който получава плакет. Три години по-късно (Октомври 2017 – Май 2018) завършва Джон Академи, гр. Лондон, Великобритания и получава Сертификат за завършен висш курс по финансов мениджмънт. От Октомври 2017 г. и понастоящем, тя е член и продължава обучението си в Асоциацията на счетоводителите (ААТ) в гр. Ситингбърн, Англия, Великобритания. Получава сертификати за завършен курс и квалификации, ниво 1, 2 и 3 по счетоводство. От 01.03.2014 г. Валентина Пантева Агапиева е зачислена като докторант към катедра „Мениджмънт и маркетинг“ при Аграрен университет, гр. Пловдив и по-късно печели конкурс за асистент към катедра „Мениджмънт и маркетинг“ при Аграрен университет – Пловдив. **Извежда занятия по дисциплините: Организация на производството и Аграрен мениджмънт.** Понастоящем Валентина Агапиева-Алиосман живее със семейството си в чужбина. През 2018 г., във Великобритания, публикува две авторски книги на английски език,

в областта на счетоводството и организацията и управлението на малките и средните предприятия в агробизнеса. Работи в административно-счетоводния отдел на Частна компания, в гр. Ситингбърн, Англия, Великобритания, като Секретар-счетоводител. Омъжена е. Има две деца.

За периода от 2007 г. до 2019 г. полага усилия за повишаване на своята квалификация и получава сертификати за умения в областта на мениджмънта, счетоводството, информационните и комуникационните технологии, както и за усъвършенстване на теоретичното и практическото си обучение в областта на икономиката, организацията и управлението. Работи с множество съвременни компютърни програми. Притежава висока компютърна грамотност. Отличава се с много добри организационни качества и способност за работа в екип, скромна, възпитана, амбициозна, работлива и лоялна в отношенията си с колегите. Владее отлично английски език, много добре писмено и говоримо – руски език, добре - сръбски и полски език, а също и немски, испански и турски език.

От кратко изложената, но съдържателна биография се вижда, че докторантката Валентина Пантева Агапиева-Алиосман през тези години, през които придобива практически умения и усъвършенства теоретичната си подготовка, оформя едно благоприятно съчетание на знания и опит за успешно извеждане на научно-изследователската си работа.

2. Актуалност на проблема.

Темата е сполучливо формулирана, дисертабилна и актуална за икономическото развитие на биологичното земеделие в България. По мое мнение докторантката Валентина Агапиева-Алиосман се представя с един научен труд, който има не само съвременен, а и оригинално звучене, тъй като се разработва при нови и бързо променящи се условия за аграрното производство, като цяло и за биологичното земеделие в частност. Научното изследване по темата е от съществена важност както за теорията, така и за практиката на организацията и управлението на биоземеделието у нас. Тя третира една нова и недостатъчно изследвана досега, област на научното познание за нашата страна. В този смисъл настоящата разработка е крачка в положителна посока. Развитието на биоземеделието у нас се характеризира със значителни колебания по отношение на производствения си потенциал, ефективност и конкурентоспособност. Факторите за това са много и твърде разнообразни. Определено обаче, доминират въздействията от институционален характер, свързани с измененията в провежданите секторни политики. Изследваният проблем е особено важен за устойчивото развитие на биологичното земеделие, след членството на страната ни в Европейския съюз. Извършените, в рамките на проучването, конкретни анализи имат определена практическа стойност, а получените резултати и направените предложения биха могли да се използват от управленските структури, ангажирани с прогресивното развитие на биологичното земеделие в България. Освен това, следва да се

подчертае, че за разработването на избраната тема са необходими задълбочена теоретична подготовка и добри аналитични способности. Мисля, че когато се оценяват достоинства на дисертационния труд, този факт трябва да се има предвид, тъй като той подсилва многообразието и сложността на изследвания проблем.

3. Цел, задачи, хипотези и методи на изследване.

Изследването се основава на задълбочен преглед на научната литература и проблемите на практиката на биологичното земеделие. В настоящото проучване се защитава тезата, че: открояването, анализа и оценката на организационно-икономическите проблеми, съпътстващи българското биологично производство е задължителна предпоставка за посочването, обосновката и разработването на стратегически насоки за тяхното справедливо и адекватно разрешаване. Изследователската теза е добре формулирана, като е постигната необходимата обвързаност с определените цел и задачи на дисертационния труд. Авторката си поставя за цел на направи задълбочено, комплексно изследване на организационно-икономическите проблеми на биологичното земеделие в България и да набележи пътища и възможности за усъвършенстването на неговия мениджмънт. В хода на работата успешно са решени следните по-важни задачи:

- Изяснени са теоретико-методологическите и методически въпроси на икономическата ефективност, произтичащи от специфичните особености на биологичното земеделие;
- Установени са съществуващите организационно-икономически проблеми при производството на биологична земеделска продукция;
- Направен е задълбочен анализ на равнището и динамиката на икономическата ефективност на биологичното земеделие в България (по примера на Пловдивска област) и са разкрити силата и посоката на влияние на факторите, които ги обуславят;
- Посочени са възможности и са направени конкретни предложения за повишаване на икономическата ефективност на биологичното производство на земеделска продукция.

Формулираната изследователска теза е доказана. Предмета и обекта на дисертацията са логически свързани с представените теза, цел и задачи. Избраната методология и изследователски инструментариум съответстват на сложния характер на изследването. Използвани са функционалния, процесния и структурен подход, надграждане на вече направени проучвания, теоретичен анализ и синтез, събиране, систематизиране и обобщаване на статистически данни и тяхното графично, таблично и схематично представяне. За целите на изследването са използвани широк набор от статистически и икономически методи: Метод на статистическите групировки; Сравнителен и Монографичен метод; Индексен факториален анализ;

Корелационен и дисперсионен анализ; SWOT-анализ; Метод на експертната оценка; Метод на анкетното проучване; Хи-квадрат и др.

Приложеният в дисертацията комплекс от методи за икономически изследвания са доказателство за задълбочените знания на докторантката в тази област и позволяват тя успешно да изпълни поставените в дисертацията задачи. Коректно са посочени ограниченията на изследването и неговия обхват, породени от липсата на статистическа информация от предходни изследвания в тази област, териториалната разпокъсаност на стопанствата, административните неуредици при управлението на сектора, недостигът на финансови средства, неефективните институционални промени, довели до сериозни колебания в броя на биологичните производители и добивите от биологична продукция и пр.

Давам своята висока оценка на литературния обзор, използваната методология и методика, както и на изпълнението на поставените задачи за постигането на целта на дисертацията.

4. Онагледеност и представяне на получените резултати.

Дисертационният труд е изграден в четири глави, увод, заключение, списък на използваната литература и пет приложения, разположени на 220 страници. В основния текст са включени 2 схеми, 12 таблици и 28 фигури. Съдържанието на главите се разделя на отделни параграфи, в края на всяка глава са направени конкретни изводи. Обемът на приложенията е 24 страници. Те включват 12 моментни снимки, анкетна карта за събиране на емпирична информация, 1 схема и 36 таблици. Под всяка таблица и схема коректно са посочени собствените и чуждите източници на информация. Всяка от частите на дисертационния труд е носител на определен принос в решаването на общия проблем. Отделните глави са в логическа взаимовръзка и последователност. Тази конструкция придава завършен характер на разработката, като позволява да се обхванат основните въпроси по темата, а съдържанието показва, че докторантката има ясна и точна представа за разглежданите проблеми.

5. Обсъждане на резултатите и използвана литература.

За целите на проучването е използвана литература от 308 заглавия разпределени в три категории: 143 заглавия на кирилица, 85 заглавия на латиница и 80 интернет източници. Посочените литературни източници са актуални и пряко свързани с темата на дисертационния труд. Коректно, в скоби, са изведени номерата на използваните литературни източници, което улеснява справката по цитираните автори. Прави впечатление добрата теоретична подплатеност на разработката. Авторката е успяла да систематизира съществуващи научни тези по проблема и да ги подчини на целите на собственото си изследване. Използвани са научни публикации и трудове на български и чужди автори; информационни бюлетини на

международни организации; доклади и бюлетини на Министерството на земеделието, храните и горите на Република България, както и редица нормативни актове. Проучването почива на богат фактологически материал. Базата данни за нуждите на изследването е осигурена и от извадкови анкетни проучвания както и дълбочинни интервюта, проведени на ниво агробизнес организации и конкретни биологични ферми, чрез изготвени от авторката анкетни карти. Емпиричната информация е събрана и анализирана след проведените директни интервюта със земеделски стопани на територията на Област Пловдив. Проучването обхваща периода 2014-2019 г., а анализа на информацията за състоянието и тенденциите в развитието на биологичното земеделие в България е направен за десетгодишен период, 2009-2019 г. Изследването е извършено на базата на седемдесет и три обекта. Изборът на обектите на изследване е обоснован обстойно и аргументирано от гледна точка на тяхната представителност.

В първата част на разработката, авторката изяснява теоретичните аспекти в развитието на биологичното земеделие с акцент върху основните организационно-икономически особености на биологичното земеделие, съществуващите организационни форми и специфичните черти на организацията и функциите на управление на биологичното стопанство; Съществен принос на докторантката е направена сполучлива периодизация на биологичното земеделие в България и са открити три основни периода в неговото развитие – първи етап от 1993 до 2000 г., втори етап 2000 – 2007 г. и трети етап 2007 г. до днес. Критериите за извършената периодизация включват: мащабите на биопроизводството и икономическите условия в които се развива то, състоянието на материално-техническата база, използваните технологии, организационно-управленските промени във времето, развитието на пазара на биологични продукти, правната регламентация, финансовата и институционалната подкрепа на сектора и пр. Извършения SWOT-анализ има за цел да установи силните, слабите страни и заплахите пред биологичното производство и да посочи възможните насоки за неговото бъдещо развитие. В края на първа глава са открити 5 логически обосновани извода.

Съществено място в глава втора на дисертацията заемат теоретико-методологическите постановки за същността на икономическия анализ и особеностите на икономическата ефективност на биологичното производство. Извършен е обстоен анализ на състоянието на основните постоянни фактори на биопроизводството: почвено-климатичните условия, земята, материално-техническата база, трудовите ресурси, организацията и управлението на финансовите ресурси. В тази част на работата е представена дискусията на различни автори по същността на разглежданите въпроси, пречупени през спецификата на биологичното производство. Ясно е декларирана авторската позиция по тях. Докторантката демонстрира много добро познаване на теоретико-методологическите и методическите въпроси по разглежданите проблеми. На практика в тази част на разработката е представен и коментиран творчески, целия категориен апарат, който има отношение към изследваната тема. Главата завършва

със 6 извода, обобщаващи резултатите от анализа в проучваните стопанства за периода 2016 – 2018 г.

В глава трета е разработен методическия инструментариум за анализ на икономическата ефективност на биологичното производство в наблюдаваните стопанства. Икономическата ефективност е измерена с помощта на система от показатели, в която за основен синтетичен, обобщаващ показател е приета нормата на рентабилност, а производителността на труда, себестойността на продукцията, брутната печалба от единица площ и т.н., се използват като допълнителни, аналитични показатели. Равнището на икономическата ефективност е измерено в два варианта – със и без финансова помощ, за да се обоснове необходимостта от външна подкрепа за развитието на сектора. Глави 2-ра и 3-та изобилстват от фактически данни, почерпени от първичната отчетност на наблюдаваните стопанства. Тази глави завършват с ясни, точни и категорични изводи, произтичащи от резултатите на изследването и насочващи към решаването на разкритите проблеми в конструктивната част на разработката.

В четвърта глава са разработени основни насоки и предложения за повишаване на икономическата ефективност на биологичното производство в България. Тя е структурирана в четири части. Интерес представляват вижданията на авторката за организационно-управленческите стратегии за развитие и повишаване на ефективността на биологичното земеделие; Предложенията за усъвършенстването на технологиите за производство на биологични продукти; Възможностите за използването на методите на прецизното земеделие при осъществяването на икономично и екологично производство на земеделски храни, при повишена устойчивост и опазване на околната среда, както и внедряването на иновативни методи на производство с екологична насоченост. В края на главата са представени интересни авторски виждания, касаещи някои краткосрочни, средносрочни и дългосрочни стратегически насоки за решаване на констатираните организационно-икономически проблеми, съпътстващи биологичното земеделие в България.

В композиционно отношение работата е правилно изградена.

Изводите са ясни, точни, обосновани и произтичат от резултатите на анализа.

Стилът е на необходимата висота. Езикът е подчертано икономически.

Техническото оформление е много добро.

6. Приноси на дисертационния труд.

Представената работа е завършен изследователски труд. Качествата и обема на разработката е по-голям от този, който се препоръчва при разработване на дисертациите.

Напълно споделям приносите които докторантката е посочила в автореферата. От научните приноси бих искал да открия следните:

- Обобщена и систематизирана е голям обем актуална и обективна информация, въз основа на която е извършен емпиричен анализ на състоянието и развитието на биологичното земеделие в глобален и национален мащаб.

- За първи път в България е направен опит за периодизация на биологичното земеделие на базата на внимателно подбрани обективни критерии.

- Обосновани са специфичните особености на биологичното земеделие, които оказват влияние на неговата организация, управление и върху равнището на показателите за икономическата му ефективност.

- Разработен е адаптиран методически подход и инструментариум за нуждите на конкретното изследване.

От научно-приложните приноси ще открия:

- Разработени и предложени са стратегически модели за развитие на отделното биологично стопанство. Посочени са пътища за повишаването на неговата рентабилност и конкурентоспособност.

- Предложен е модел за усъвършенстване на политиката на субсидиране на биологичното производство в България.

- Предложени са иновативни методи и екологосъобразни производствени практики в биологичното земеделие, като предпоставка за устойчивото му развитие.

7. Критични бележки и въпроси.

В научния труд са допуснати някои ненужни повторения и описания, както и технически и стилистични грешки, които за обема и мащаба на цялото изследване считам за незначителни. Посочените критични бележки не намаляват достойнствата на дисертационния труд, а имат за цел да подпомогнат докторантката в бъдещата ѝ работа.

Препоръка: По мое мнение, резултатите от дисертационния труд са с висока степен на практическа приложимост. В тази връзка препоръчвам на докторантката да задълбочи научната и изследователската си дейност по темата, като я обогати с нови актуални факти, акценти, изводи и препоръки, които могат да се използват като законодателни инициативи и за усъвършенстване на организацията и управлението на биологичното земеделие в България.

8. Публикувани статии и цитирания.

Научно-изследователската и публикационната дейност на Валентина Пантева Агапиева-Алиосман включва 8 публикации във връзка с дисертацията, от които 4 самостоятелни и 4 в колектив. Пет от научните си разработки докторантката е представила на научни конференции в чужбина и в страната, а три публикации са отпечатани в научни списания.

Представеният автореферат отразява обективно структурата и съдържанието на дисертационния труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Въз основа на научените и приложените, от докторантката, различни методи на изследване, правилно изведените експерименти, направените обобщения и изводи считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника на Аграрния университет за неговото приложение, което ми дава основание да го оценя **ПОЛОЖИТЕЛНО**.

Позволявам си да предложа на почитаемото Научно жури също да гласува положително и да присъди на **ВАЛЕНТИНА ПАНТЕВА АГАПИЕВА-АЛИОСМАН** образователната и научна степен **“доктор”** по научната специалност: „Организация и управление“.

Дата: 2.12.2019 г.
гр. Пловдив

РЕЦЕНЗЕНТ: .....
(Проф. д-р Васко Копривленски)

